

**‘n Speltherapeutiese intervensieprogram vir die versterking van
die ouer-kind binding met die aggressiewe kind
deur**

Kirsten du Toit

Voorgelê ter vervulling van ‘n deel van die vereistes

vir die graad

Doctor Philossophiae

in die

Fakulteit Geesteswetenskappe
(Departement Maatskaplike Werk)

aan die

Universiteit van Pretoria

Studieleier: Dr. J.M.C. Joubert

Pretoria

Junie 2001

DANKBETUIGINGS

My opregte dank aan:

- Dr J.M.C. Joubert, my promotor, vir haar bekwame leiding, hulp en aanmoediging tydens hierdie ondersoek.
- My man, Ernst vir al sy liefde, ondersteuning en geduld om hierdie ondersoek te voltooi.
- Louise Pistorius, wat vir die taalversorging van die navorsingsverslag verantwoordelik was.
- Johan van Staden, wat vir die tegniese versorging van die navorsingsverslag verantwoordelik was.
- My ouers, vir al hulle opregte ondersteuning op emosionele asook finansiële vlak deur soveel studiejare.
- Familie en vriende vir al hulle bystand en liefde.
- Universiteit van Pretoria, vir die finansiële ondersteuning om die studie te kon voltooi.
- Die betrokke kinders en hul ouers wat aan die ondersoek deelgeneem het.

Al die eer aan my Skepper, met sy leiding is niks onmoontlik nie.

OPSOMMING

Aggressiewe gedrag by kinders is reeds vir dekades 'n problematiese aangeleentheid in die samelewing en dit is 'n verskynsel by kinders wat voortduur, ten spyte van die negatiewe impak wat dit op die sosialisering van die kind en die ouer-kind binding het. Aggressie word as 'n normale gevoel beskou, maar die wyse of manier wat die kind uiting daaraan gee, moet volgens grense bepaal word. Kinders in die middelkinderjare streef daarna om 'n gevoel van "behoort-aan" te ervaar. Indien die kind uitgeskuif word of selfs deur maats verwerp word, is kinders geneig om hulself te beskerm, meestal deur aggressief op te tree. Dit is die ouer se verantwoordelikheid om met die kind optimale verhoudinge te kweek. Die kind in die middelkinderjare is steeds afhanklik van sy ouers se liefde en sekuriteit. Daar bestaan 'n verband tussen 'n kind se aggressiewe gedrag en die tipe ouer-kind binding.

Die navorsingshipotese, naamlik indien die kind in sy middelkinderjare ondersteun en leiding ontvang deur middel van die spelterapeutiese intervensieprogram, behoort die kind van sy aggressie bewus te word en die ouer-kind binding sal versterk word. Die doel van die ondersoek was om die aggressiewe kind bewus van sy aggressie te maak om sodoende die kind te ondersteun om sy verhouding met sy ouers te verbeter. Om hierdie doel te bereik is sowel 'n literatuurstudie as 'n empiriese ondersoek geloods. Literatuur oor die aggressiewe kind, die middelkinderjare, die ouer-kind binding en speltherapie vanuit die gestaltbenadering, het navorser in staat gestel om die studie suksesvol te voltooi en insig te ontwikkel. Die empiriese ondersoek het behels dat ses junior-primêre skoolkinders wat aggressiewe gedrag toon, betrek is by 'n intervensieprogram wat uit tien sessies bestaan het. Die ouers van die betrokke kinders is tydens die eerste en laaste drie sessies van die betrokke intervensieprogram ook betrek. Intervensienavorsing in die vorm van 'n kombinasie van kwalitatiewe- en kwantitatiewe navorsing is aangewend. Kwasi-eksperimentele navorsing in die vorm van die enkelstelselontwerp is benut om te bepaal tot watter mate die onafhanklike veranderlike die afhanklike veranderlike beïnvloed het. Gestandaardiseerde skale is tydens 'n voor-en natoets as meetinstrument benut. Sodoende

kon die navorsingshipotese bevestig word en die doeltreffendheid van die program bepaal word. Gevolgtrekkings en aanbevelings van die studie kon gemaak word. Dit blyk uit die studie dat die intervensieprogram suksesvol met die aggressiewe kind en sy ouer(s) aangewend kan word. Die ouer en die kind kon nuwe gedragpatrone aanleer en dus verantwoordelikheid vir hul gedrag aanvaar en is in staat gestel om keuses te maak

SLEUTELTERME

Aggressie/ Aggressiewe gedrag

Middelkinderjare

Ouer-kind binding/ Ouer-kind verhouding

Speltherapie

Gestalttherapie

Intervensieprogram

Intervensienavorsing

SUMMARY

Aggressive behaviour in children has been a problem for decades in the society we live in and it is a phenomenon which continues in children today in spite of the negative impact it has on the socialisation of the child and the parent-child bonding. Aggression is regarded as a normal feeling, but the way in which the child vents his anger must be determined according to boundaries. Children in their middle childhood years yearn for a feeling of belonging to. If the child is pushed at or even rejected by friends, they are inclined to protect themselves often by aggressive behaviour. It is the parent's responsibility to build optimal relationships with the child. The child in the middle childhood years is still dependent on his parents for love and security. There is a connection between a child's aggressive behaviour and the type of parent-child bonding.

The research hypothesis, namely if the child in the middle childhood years gets support and advice by means of the play therapeutic intervention programme, the child should become aware of his aggression, and the parent-child bonding will be strengthened. The aim of the study was to make the aggressive child more aware of his aggression in order to support the child in improving his relationship with his parents. To achieve this goal a literature as well as an empirical study were carried at. Literature on the aggressive child in the middle childhood years, the parent-child bond and playtherapy using the gestalt approach enabled the researcher to complete the study successfully and to develop insight. The empirical research involved that six junior-primary school children who exhibited aggressive behaviour, were involved in the intervention programme which consisted of ten sessions. The parents of the relevant children were also involved during the first and last three sessions of the intervention programme. Intervention research in the form of a combination of qualitative and quantifying research was conducted. Quasi-experimental research in the form of the single system design was conducted to determine to what degree the independent variable influenced the dependent variable. Standardised scales were used as the measuring instrument during the pre and post testing. The research hypothesis could thus be established and the effectiveness of the programme could be determined. Conclusions and recommendations could be made from the study. From the study it seems that the intervention programme can be applied

successfully with the aggressive child and his parents. The parent and the child could learn new behavioral patterns and thus accept responsibility for their behaviour and were enabled to make decisions.

KEY TERMS

Aggression / Aggressive behaviour

Middle childhood years

Parent-child bonding / Parent-child relationship

Play Therapy

Gestalt therapy

Intervention programme

Intervention research

INHOUDSOPGAWE

Bladsy

HOOFSTUK 1

ALGEMENE INLEIDING EN UITEENSETTING VAN DIE STUDIE

1.1 INLEIDING	1
1.2 MOTIVERING VIR DIE KEUSE VAN DIE ONDERWERP	2
1.3 PROBLEEMFORMULERING	5
1.4 DOEL VAN DIE STUDIE	8
1.4.1 Doelstellings	9
1.4.2 Doelwitte	9
1.5 NAVORSINGSHIPOTESE	10
1.6 NAVORSINGSBENADERING	11
1.7 SOORT NAVORSING	12
1.8 NAVORSINGSONTWERP	14
1.9 NAVORSINGSPROSEDURES EN WERKSWYSES	15
1.10 VOORONDERSOEK	17
1.10.1 Literatuurstudie	17
1.10.2 Konsultasie met kundiges	18
1.10.3 Uitvoerbaarheid van die ondersoek	19
1.10.4 Toetsing van skale en intervensieprogram	20
1.11 OMSKRYWING VAN UNIVERSUM, AFBAKENING VAN STEEKPROEF EN WYSE VAN STEEKPROEFNEMING	22
1.12 ETIESE ASPEKTE	23
1.13 LEEMTES EN PROBLEME WAT TYDENS DIE STUDIE ERVAAR IS	24
1.14 DEFINISIES VAN HOOFKONSEPTE	25
1.14.1 Aggressie	25
1.14.2 Middelkinderjare	25
1.14.3 Ouer-kind binding	26

1.14.4 Gestaltterapie	26
1.14.5 Speltherapie	27
1.15 INDELING VAN DIE NAVORSINGSVERSLAG	27
1.16 SAMEVATTING	28

HOOFSTUK 2

DIE MIDDELKINDERJARE

2.1 INLEIDING	30
2.2 ONTWIKKELINGSTAKE VAN DIE MIDDELKINDERJARE	31
2.2.1 Liggaamlike ontwikkeling	31
2.2.1.1 Algemene liggaamlike ontwikkeling	31
2.2.1.2 Motoriese ontwikkeling	33
2.2.1.3 Gesondheid	34
2.2.2 Kognitiewe ontwikkeling	34
2.2.2.1 Kenmerke van die kognitiewe ontwikkeling in die middelkinderjare	35
2.2.2.2 Piaget en opvoeding	37
2.2.3 Morele ontwikkeling	38
2.2.4 Emosionele ontwikkeling	40
2.2.4.1 Kenmerke van die primêre skoolkind se emosionele lewe	43
2.2.5 Sosiale ontwikkeling	46
2.2.5.1 Die invloed van die portuurgroep	47
2.2.5.2 Die invloed van die gesin	49
2.2.5.3 Die kind se selfkonsep	50
2.2.5.4 Die invloed van ander	50
2.2.6 Persoonlikheidsontwikkeling	51
2.3 DIE INVLOED VAN DIE SKOOL IN DIE ONTWIKKELINGSTAKE VAN DIE MIDDELKINDERJARIGE KIND	52
2.3.1 Aanpassing by skool	52
2.3.1 Die rol van die onderwyser	53
2.3.3 Ander invloede van die skool	55

2.4 DIE INVLOED VAN DIE GESIN IN DIE ONTWIKKELINGSTAKE VAN DIE MIDDELKINDERJARIGE KIND	56
2.4.1 Determinante van ouerskap	57
2.4.2 Ouerskapstyle	58
2.4.3 Gesinsamestelling	60
2.4.4 Egskeiding	61
2.4.5 Stiefgesinne	63
2.4.6 Enkelouergesinne	64
2.4.7 Dood in die gesin	65
2.5 SAMEVATTING	66

HOOFSTUK 3

AGGRESSIE IN DIE MIDDELKINDERJARE

3.1 INLEIDING	68
3.2 AGGRESSIE	68
3.3 DIE OORSAAK OF REDES VIR AGGRESSIE	70
3.3.1 Fisiese en emosionele faktore	71
3.3.2 Gesinsfaktore	73
3.3.3 Skool en maats	75
3.3.4 Die omgewing	78
3.4 DIE AGGRESSIEWE KIND	80
3.4.1 Die ontwikkelingsfase van die kind	80
3.4.2 Die aggressiewe kind as persoon	81
3.4.3 Karaktereienskappe van die aggressiewe kind	82
3.5 VOORKOMING VAN AGGRESSIE	83
3.6 DIE HANTERING VAN DIE AGGRESSIEWE KIND	87
3.6.1 Tegnieke in die hulpverleningsproses van die aggressiewe kind	87
3.6.1.1 Die benutting van groepe	89
3.6.2 Die terapeut se vier fases in die hantering van die aggressiewe kind	90
3.6.3 Riglyne aan ouers in die hantering van hul aggressiewe kind	91

3.7 SAMEVATTING	94
-----------------	----

HOOFSTUK 4

HOOFSTUK 4

OUER-KIND BINDING

4.1 INLEIDING	96
4.2 DIE BEHOEFTE VAN KINDERS	97
4.3 DEFINISIE VAN BINDING	99
4.4 DIE ONTWIKKELING VAN BINDING	100
4.5 KATEGORIEË VAN BINDING	103
4.6 OUERLIKE SENSITIWITEIT	106
4.6.1 Verskillende temperamentstipes wat by kinders aangetref word	108
4.7 OPVOEDINGSTYLE EN OPVOEDINGSFOUTE	110
4.8 VERLIESE VAN DIE KIND EN DIE INVLOED OP BINDING	111
4.8.1 Die dood en egskeiding	112
4.8.2 Die pleeg- of inrigtingskind	114
4.9 FAKTORE WAT BINDING BEÏNVLOED	115
4.9.1 Die moeder se persoonlikheid	115
4.9.2 Kultuurtipies	116
4.9.3 Die kind as persoon	116
4.9.4 Die kind in 'n inrigting	117
4.9.5 Die werkende ouer	117
4.10 TEGNIEKE OM BINDING TE VERSTERK	118
4.10.1 Vyf boodskappe vir positiewe ouerskap	118
4.10.2 "Bindings-ouerskap"	119
4.10.2.1 Beginsels van "bindings-ouerskap"	119
4.11 SAMEVATTING	122

HOOFSTUK 5

GESTALTSPELTERAPIE MET DIE AGGRESSIEWE KIND IN SY MIDDELKINDERJARE

5.1 INLEIDING	124
5.2 BETEKENIS VAN SPEL VIR DIE KIND	125
5.3 DOEL EN WAARDE VAN SPEL IN DIE MIDDELKINDERJARE	126
5.3.1 Funksie van spel	127
5.3.2 Funksie van spel in terapie	129
5.4 OMSKRYWING VAN SPELTERAPIE	131
5.5 BEGINSELS IN SPELTERAPIE VANUIT DIE GESTALTBENADERING MET DIE AGGRESSIEWE KIND IN SY MIDDELKINDERJARE	132
5.5.1 Holistiese beskouing	132
5.5.2 Homeostase/Selfregulering	133
5.5.3 Figuurgrond en onvoltooidhede	134
5.5.4 Die kontakgrens	134
5.5.5 Kontakgrensversteuring	135
5.5.6 Bewustheid	138
5.5.7 Polariteite	139
5.6 VORME VAN SPEL WAT IN TERAPIE BENUT WORD	140
5.6.1 Ontspanningspel	141
5.6.2 Assesseringspel	142
5.6.3 Gedramatiseerde spel	142
5.6.4 Skeppende spel	143
5.6.5 Bibliospel	143
5.7 DIE VERSKILLENDE TEGNIEKE EN HULPMIDDELS WAT TYDENS DIE BETROKKE STUDIE AANGEWEND IS	144
5.7.1 Ontspanningspel	145
5.7.1.1 Sensoriese kontakmaking	145
5.7.1.2 Bordspeletjies	146

5.7.2	Assesseringspel	146
5.7.2.1	Grafiiese gesinsbeelding	146
5.7.2.2	Die roosboomtegniek	147
5.7.2.3	Wurmtegniek	148
5.7.3	Gedramatiseerde spel	148
5.7.3.1	Handpoppe	148
5.7.3.2	Die leë-stoeltegniek	149
5.7.4	Skeppende spel	149
5.7.4.1	Oaklander se model	151
5.8	RIGLYNE VIR SPELTERAPIE	152
5.8.1	Die speelkamer	152
5.8.2	Speelmateriaal vir spesifiek die aggressiewe kind	154
5.9	DIE SPELTERAPEUT	155
5.9.1	Die terapeut se professionele eienskappe en vaardighede	155
5.9.2	Die geslag van die terapeut	157
5.9.3	Probleme en struikelblokke in speltherapie	158
5.10	DIE SPELTERAPEUTIESE PROSES MET DIE KIND	160
5.10.1	Ontwikkeling van die verhouding: Die Ek/Jy verhouding	160
5.10.2	Kontakfunksies	162
5.10.3	Selfonderhouding	164
5.10.4	Emosionele uitdrukking	166
5.10.5	Selfvertroeteling	168
5.10.6	Hantering van die innerlike proses	169
5.10.7	Termineringsprosedure	170
5.11	SAMEVATTING	171

HOOFSTUK 6

DIE EMPIRIESE ONDERSOEK EN DIE VERWERKING EN INTERPRETASIE VAN GEGEWENS

6.1	INLEIDING	174
-----	-----------	-----

6.2 DIE DOEL VAN DIE STUDIE	174
6.3 NAVORSINGSHIPOTESE	175
6.4 NAVORSINGSMETODOLOGIE	175
6.5 DIE SKALE EN INTERVENSIEPROGRAM	176
6.5.1 Verwerking van inligting vanuit die skale	177
6.6 DIE INTERVENSIE	178
6.7 VERWERKING EN INTERPRETASIE VAN GEGEWENS AAN DIE HAND VAN GEVALLESTUDIES	193
6.7.1 Wayne	196
6.7.1.1 Verloop van sessie een	196
6.7.1.2 Verloop van sessie twee	198
6.7.1.3 Verloop van sessie drie	202
6.7.1.4 Verloop van sessie vier	204
6.7.1.5 Verloop van sessie vyf	208
6.7.1.6 Verloop van sessie ses	213
6.7.1.7 Verloop van sessie sewe	215
6.7.1.8 Verloop van sessie agt	218
6.7.1.9 Verloop van sessie nege	220
6.7.1.10 Verloop van sessie tien	221
6.7.2 Melissa	222
6.7.2.1 Verloop van sessie een	223
6.7.2.2 Verloop van sessie twee	224
6.7.2.3 Verloop van sessie drie	227
6.7.2.4 Verloop van sessie vier	230
6.7.2.5 Verloop van sessie vyf	233
6.7.2.6 Verloop van sessie ses	235
6.7.2.7 Verloop van sessie sewe	239
6.7.2.8 Verloop van sessie agt	240
6.7.2.9 Verloop van sessie nege	242
6.7.2.10 Verloop van sessie tien	243

6.7.3 Heinrich	244
6.7.3.1 Verloop van sessie een	244
6.7.3.2 Verloop van sessie twee	245
6.7.3.3 Verloop van sessie drie	250
6.7.3.4 Verloop van sessie vier	252
6.7.3.5 Verloop van sessie vyf	255
6.7.3.6 Verloop van sessie ses	259
6.7.3.7 Verloop van sessie sewe	261
6.7.3.8 Verloop van sessie agt	264
6.7.3.9 Verloop van sessie nege	266
6.7.3.10 Verloop van sessie tien	268
6.7.4 Derreck	269
6.7.4.1 Verloop van sessie een	269
6.7.4.2 Verloop van sessie twee	271
6.7.4.3 Verloop van sessie drie	274
6.7.4.4 Verloop van sessie vier	275
6.7.4.5 Verloop van sessie vyf	278
6.7.4.6 Verloop van sessie ses	280
6.7.4.7 Verloop van sessie sewe	281
6.7.4.8 Verloop van sessie agt	283
6.7.4.9 Verloop van sessie nege	285
6.7.5 Kobus	286
6.7.5.1 Verloop van sessie een	286
6.7.5.2 Verloop van sessie twee	287
6.7.5.3 Verloop van sessie drie	288
6.7.5.4 Verloop van sessie vier	290
6.7.5.5 Verloop van sessie vyf	293
6.8 VOOR-EN NAMETINGSRESULTATE TER ONDERSTEUNING VAN DIE	
8.4 HIPOTESE	293
6.8.1 Interpretasie van gegewens	294
6.8.1.1 Voor-en nametingsresultate van die betrokke kinders en hul ouers	294

6.8.1.2 Afleidings vanuit die interpretasie van gegewens	306
6.8.2 Vergelykende interpretasie van gegewens	307
6.9 SAMEVATTING	308

HOOFSTUK 7

DIE SPELTERAPEUTIESE INTERVENSIEPGRAM MET DIE AGGRESSIEWE KIND

7.1 INLEIDING	310
7.2 DIE SPELTERAPEUTIESE INTERVENSIEPGRAM	311
7.3 SAMEVATTING	335

HOOFSTUK 8

SAMEVATTENDE GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

8.1 INLEIDING	337
8.2 SAMEVATTENDE GEVOLGTREKKINGS UIT DIE STUDIE	337
8.3 SAMEVATTENDE GEVOLGTREKKINGS VANUIT HOOFSTUKKE EN AANBEVELINGS	340
8.4 GLOBALE AANBEVELINGS NA AANLEIDING VAN DIE NAVORSING	343
8.4.1 Aanbevelings op mikrovlak	343
8.4.1.1 Die aggressiewe kind	343
8.4.1.2 Die ouers van die aggressiewe kind	344
8.4.2 Aanbevelings op mesovlak	344
8.4.2.1 Terapeute	344
8.4.2.2 Onderwysers	345
8.4.3 Aanbevelings op makrovlak	346
8.4.3.1 Onderwys- en Welsynsdepartemente	346
8.4.4 Aanbevelings vir verdere navorsing	346
8.5 DIE BEREIKING VAN DIE DOELSTELLING EN DIE DOELWITTE	347
8.5.1 Doelstelling	347

8.5.2 Doelwitte	347
8.6 DIE NAVORSINGSHIPOTESE	350
8.7 HIPOTESES VIR VERDERE NAVORSING	350
8.8 SAMEVATTING	351

BRONNELYS	352
------------------	-----

LYS VAN FIGURE EN TABELLE

FIGURE:	Bladsy
Figuur 4.1 Maslow se behoefte hierargie	98
Figuur 4.2 Positiewe siklus van interaksie	107
Figuur 4.3 Gedragspatrone van die kind	108
Figuur 6.1 Selfpersepsie van Wayne	200
Figuur 6.2 Wayne se traumadinamika	201
Figuur 6.3 Wayne se roosboom	207
Figuur 6.4 Wayne se aggressiemonster	210
Figuur 6.5 Wayne se veilige plekkie	212
Figuur 6.6 Selfpersepsie van Melissa	226
Figuur 6.7 Melissa se traumadinamika	227
Figuur 6.8 Melissa se roosboom	232
Figuur 6.9 Melissa se sandtoneel	237
Figuur 6.10 Selfpersepsie van Heinrich	248
Figuur 6.11 Heinrich se traumadinamika	249
Figuur 6.12 Heinrich se roosboom	253
Figuur 6.13 Heinrich se fantasiereis	257
Figuur 6.14 Heinrich se aggressiemonster	258
Figuur 6.15 Heinrich se kleiwerk	262
Figuur 6.16 Heinrich se wurmtegniek	265
Figuur 6.17 Selfpersepsie van Derreck	272
Figuur 6.18 Derreck se traumadinamika	273
Figuur 6.19 Derreck se roosboom	277
Figuur 6.20 Derreck se aggressiemonster	279
Figuur 6.21 Derreck se wurmtegniek	284
Figuur 6.22 Kobus se roosboom	291
Figuur 6.23 Houding teenoor ma	295

Figuur 6.24 Ouer se bewustheid van die kind se aggressie voor en na terapie	296
Figuur 6.25 Binding van ouer met kind voor en na terapie	296
Figuur 6.26 Houding teenoor ma	297
Figuur 6.27 Houding teenoor pa	298
Figuur 6.28 Ouer se bewustheid van die kind se aggressie voor en na terapie	299
Figuur 6.29 Binding van ouer met kind	299
Figuur 6.30 Houding teenoor ma	300
Figuur 6.31 Houding teenoor pa	301
Figuur 6.32 Ouers se bewustheid van die kind se aggressie voor en na terapie	301
Figuur 6.33 Binding van ouers met kind	302
Figuur 6.34 Houding teenoor ma	303
Figuur 6.35 Ouer se bewustheid van die kind se aggressie voor en na terapie	304
Figuur 6.36 Binding van ouer met kind	304
Figuur 6.37 Ouers se bewustheid van die kind se aggressie voor en na terapie	305
Figuur 6.38 Binding van ouers met kind	305
Figuur 6.39 Respondente se aggressie voor en na intervensie	307
Figuur 6.40 Respondente se binding met hul ouers voor en na intervensie	308

TABELLE:

Tabel 6.1 Intervensie met die aggressiewe kind en sy ouer(s)	179
Tabel 6.2 Respondente se geslag	193
Tabel 6.3 Respondente se skoolgraad	194
Tabel 6.4 Respondente se huistaal	195
Tabel 6.5 Biografiese besonderhede van die ouer(s)	195

BYLAE

BYLAE A: Bekendstellingsbrief

BYLAE B: Kontraksluiting

BYLAE C: Indeks van ouergesindheid

BYLAE D: Kindergedragkaderingskaal

BYLAE E: Kinderfunksioneringsinventaris

BYLAE F: Kind se houding teenoor ma

BYLAE G: Kind se houding teenoor pa

BYLAE H: Wurmtegniek

BYLAE I: Gevoelsgesiggies